

J. E. Gunnerus og Videnskapsselskapet.

Av

HALFDAN BRYN

(Tale i Fellesmøtet 4de oktober 1926).

Når «Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab» idag holder sitt første ordinære møte efter omorganisasjonen, så innledes dermed en ny epoke i dette gamle ærverdige selskaps historie.

Selskapet optar fra nu av en ny virksomhet som dog ikke betegner noe brudd med dets hittidige arbeide. Den nye virksomhet er i den skjønneste overensstemmelse med stifterens, biskop GUNNERUS's, plan da han grunnla selskapet. Og den er ganske visst også i den skjønneste overensstemmelse med stifterens ånd og opfatning av hvorledes et sådant selskap skal arbeide. Vi kan derfor med god samvittighet knytte den nye tråd til den gamle.

Det er da helt naturlig at vi på denne dag først og fremst minnes den mann som var selskapets stifter, minnes de vilkår under hvilke selskapet blev stiftet, og de tanker som lå til grunn for selskapets tilblivelse.

Og Gunnerus var jo også en i så mange henseender merkelig personlighet, at det meget vel lønner sig å dvele et øieblikk ved hans innsats, hans arbeide for å skape et videnskapsselskap heroppe og derigjennem gjøre Trondhjem til et norsk kulturcentrum, som gjennom lange tider også trakk fremmede lands oppmerksomhet hen på sig. — Gunnerus raget som menneske høit op over det almindelige nivå. Han var den allsidigste og mest initiativrike av det 18de århundres pionerer for norsk videnskap og norsk åndsliv». Av sin samtid var han aktet, æret og beundret. Og efterslekten har ingen grunn til å gjøre noe annet.

Men av alt hvad han har utrettet, har neppe noe hatt den livskraft i sig som nettop det selskap hvis reorganisasjon vi idag feirer.

Gunnerus hørte til en rikt begavet slekt; og i sådanne slekter dukker der av og til op individer med en helt usedvanlig

begavelse, individer som formår å sette preg på det samfund de lever i, som formår å skape noe som lever lenge efter at deres eget liv er slukt. I den moderne biologi sier man at slike individer er utstyrt med usedvanlig gode genekombinasjoner. Det er den ene, den første og den største betingelse for at Gunnerus fikk utrettet så stort og så godt et arbeide. Men jeg tror at der var en ting til.

Miljøet er en veldig faktor her i livet. Og Gunnerus var så heldig, at han allerede i en ung alder blev hensatt i et miljø som gav de gunstigst mulige betingelser for at de spirer som han satt inne med i videnskapelig retning, kunde vokse og trives.

Allerede barndomshjemmet var gunstig i så henseende, vel også studieårene i Kjøbenhavn. Men mer enn noe annet ytre moment har vel det 12- å 13-årige opphold ved universitetene i Halle og Jena virket sterkt ansporende på hans utvikling i videnskapelig retning. Han måtte her få et mektig inntrykk av hvad et rikt videnskapelig miljø har å bety for det videnskape- lige arbeides trivsel.

Det måtte utvilsomt være en overordentlig følbar forandring for Gunnerus å komme fra dette rike miljø op til Trondhjem i 1758. Han hadde riktignok i mellomtiden vært et par år i Kjøbenhavn. Men også der fant han jo et ganske rikt videnskape- lig liv.

Men han måtte jo vite at heroppe i Trondhjem fantes der ikke noe gunstig miljø for videnskapelig arbeide. Det måtte skapes. Det var han klar over. Og i den henseende fant han utmerkede medhjelpere i rektor GERHARD SCHØNING og den danske historiker PETER FREDRIK SUHM.

Det var et videnskapsselskap Gunnerus først vilde skape, naturligvis efter små forhold og efter den tids begreper. Men grunntanken var dog den samme som nu. Selskapets medlemmer skulde gjennom sin lærdom eller ved videnskapelige arbeider ha gjort sig fortjent til å bli medlemmer av selskapet, heter det. Det var også dengang de personlige kvalifikasjoner som skulde danne grunnlaget for optagelse i selskapet. Vilde man bli optatt som medlem av det selskap Gunnerus grunnla, måtte man ha utgitt et arbeide eller vist en prøve på sin innsikt i en eller annen materie, heter det videre.

I sitt første hyrdebrev ser det ut som han vesentlig tenkte på det vi i våre dager vil kalle de humanistiske videnskaper. Men allerede året efter, i 1759, hadde han gitt naturvidenskapene en

bred plass i det nye videnskapsselskap. Så vidt jeg kan forstå, hadde han ennå den gang ikke noen tanke om at selskapet også skulde komme til å drive museumsvirksomhet. Den tanke kom op først senere.

Gunnerus var som bekjent teolog og filosof av fag. Alt hvad han skrev under sitt opphold i Danmark og Tyskland, var av filosofisk eller teologisk innhold. Men hans arbeider på disse områder har neppe vært av den betydning som hans arbeider på de naturhistoriske områder.

Det var heller ikke så ganske liketil for ham å fortsette sitt arbeide på det filosofiske område i Trondhjem. Det forutsetter utvilsomt et annet miljø enn det han fant her. Men han fant også snart et annet område hvor han kunde sette inn alle sine evner og krefter. Også her kom tilfellet ham meget gunstig i møte, idet den danske naturforsker botanikeren OEDER nettop oppholdt sig i Trondhjem i 1758.

Naturforskningen hadde på den tid en stor blomstringsperiode med LINNÉ som en av spissene. Så kastet Gunnerus sig over naturforskningen, og det er som den fremragende naturforsker han vil bli erindret for alltid. Men han begikk ganske utvilsomt den feil at han spredde sig for meget. Han blev både geolog, botaniker og zoolog; og når han så også skulde skjøtte sitt bispeembede, skrive filosofiske og teologiske avhandlinger, gjøre visitasreiser fra Stad til Nordkapp, og endelig også oparbeide et videnskapsselskap, så sier det sig selv at han ikke på noe enkelt område kunde nå op til det helt ypperlige.

Han var en polyhistor av uvanlige dimensjoner, han nådde frem til europeisk berømmelse, og der er ennå den dag idag neppe noen europeisk zoolog eller botaniker uten at han iallfall kjenner Gunnerus av navn, om han enn ikke kjenner hans forskjellige arbeider. Han var en fremragende naturforskerbegavelse, en zoolog av Guds nåde, skriver NORDGÅRD om ham.

Det var som nevnt intet hverdagsarbeide å skape et videnskapsselskap i Trondhjem for 170 år siden. Og enda vanskeligere var det å skape det slik, at det ikke ramlet overende når skaperen selv forsvant. Begge deler formådde Gunnerus å gjøre.

Og når vi skal søke efter forklaringen til at ikke dette selskap helt døde hen som så mange andre, så blir forklaringen den, at hans navn og hans grunnleggende arbeide bar det over alle vanskeligheter og holdt det oppe til den stund kom da det igjen kunde bli det det var ment å skulle være: et videnskaps- selskap i egentlig forstand.

Det var et miljø som var gunstig for videnskapelig arbeide,

Gunnerus vilde skape. Han vilde søke å fremelske interessen for vitenskapelig forskning i denne landsdel. Og det er jo nettopp den samme tanke som har vært den bærende også ved den reorganisering som nu har funnet sted.

Og Gunnerus nådde sitt mål. Det lyktes ham å skape et vitenskapelig centrum heroppe. Lenge var det det eneste vitenskapelige centrum i Norge. Men i det lange løp var det vanskelig å opprettholde det vitenskapelige liv heroppe. Det var Gunnerus, Schøning og Suhm som var de bærende krefter. Med deres bortgang fikk det også tilbake med selskapet. Men den vitenskapelige glød forsvant dog aldri, og den bærende tanke døde aldri. Enda man ikke kunde fremtrylle vitenskapelig forskerarbeide heroppe, så viste dog selskapet at det levde og ikke hadde glemt sine forpliktelser overfor vitenskapen. På alle mulige måter støttet selskapet det vitenskapelige arbeide. Ja, selv en SCHOPENHAUER fant støtte hos selskapet og har fått ett av sine arbeider trykt i dets skrifter.

Der var dengang ikke vitenskapsmenn nok i Trondhjem til å kunne holde liv i et vitenskapsselskap.

Anderledes blev forholdene da Norges Tekniske Høiskole trådte i virksomhet. Og senere har vi jo yderligere fått en pedagogisk høiskole i Trondhjem. Det er helt naturlig at tanken da påny måtte dukke opp om å få dannet et vitenskapsselskap i moderne forstand i Trondhjem.

Å danne et nytt selskap her i byen ved siden av det gamle var der jo ikke noen mening i. Det lyktes da også å samle alle menn som var interessert i denne sak, om én fremgangslinje, om én løsning. Og når dette selskap idag kan holde sitt første ordinære møte, skyldes det i første rekke den forståelse man er blitt møtt med av det gamle selskap.

Man måtte selvfølgelig ha lov til å ha sine betenkeligheter. Gjennom decenniene hadde selskapet innstilt seg på et energisk arbeide for utforskningen av Trøndelagens natur og historie. Og så kommer en stor stab av forskere fra et helt annet område og anmoder om at selskapet må bli omorganisert. Ikke noe under at der meldte seg mange betenkeligheter.

Men i full forståelse av at man var i den skjønneste overensstemmende med stifterens, Gunnerus's, tanke, blev man enig om å omorganisere selskapet således som nu er skjedd. Alt liv vil jo si forandring. Ikke noe levende er idag hvad det var igår. En evindeligg utvikling hører livet til. Det måtte også gjelde dette selskap. Skulde det beholde sin livskraft, så måtte det søke næring, så måtte det suge kraft av sin tid. Det måtte ikke vise

fra seg de grener av vitenskapelig forskning som mere enn noe annet hører vår tid til: de anvendte vitenskaper, de tekniske vitenskaper. Det måtte åpne sine dører også for disse nye grener av vitenskapelig forskning. Og det har selskapet nu gjort. De tekniske vitenskapers dyrkere rykker fra nu av inn som aktive medlemmer av selskapet. Vi føler oss forvissede om at selskapet derved vil tilføres ny kraft. Og vi ønsker dem av hjertet velkommen i vår midte.

Jeg føler mig forvissede om at dette selskaps medlemmer ikke har noe høiere ønske enn å ta arven opp etter Gunnerus. Konservator PETERSEN slutter sin biografi av Gunnerus med følgende ord: «Som en rydningsmann bryter Gunnerus nytt land og blir grunnleggeren av den nyere norske naturforskning. Men han var en pioner, langt forut for sin tid. Ved hans død var der ingen som kunde ta arven opp etter ham, og først menneskealdre etter kunde båndet igjen knyttes. Hans skrifter glemtes, støv og skimmel la sig over hans samlinger, og det selskap, hvis stifter og sjel han hadde vært, sank ned i vanmakt og uselvstendighet. Der måtte gå 100 år før det atter kunde reises til nytt liv. Måtte Gunnerus' ånd alltid hvile over dets verk».

Et bedre ønske kan heller ikke jeg idag uttale for dette selskap enn at Gunnerus' ånd alltid må hvile over vårt virke, og at det må lykkes oss å arbeide vårt selskap opp til det som Gunnerus mente det skulde bli: et stort samlings- og utstrålingscentrum for vitenskapelig liv i det nordlige Norge.

Og når vi alle legger ryggen til og yder vårt beste, så behøver vi heller ikke å tvile om at vårt arbeide skal bli kronet med hell, og at vi skal nå vårt mål.